

Draško DOŠLJAK*

SLIKA NOB-A U CRNOGORSKOJ HODONIMIJI

ABSTRACT: *The author gives an overview of the hodonymy of Montenegro, as well as their motivation. Hodonyms (names of streets, squares, and bridges) are important elements of the identity of every city and settlement because they preserve traces of historical development, social change, the culture of memory, language layers, and overall development of civilization. Hodonyms are not just landmarks in one settlement or city, although we keep in mind that this is their primary function. They are also cultural monuments of one area - the names by which a city is recognized. As bearers of certain symbols, walkers represent various social, political and cultural images, as well as spatial landmarks. Hodonyms in the settlements of Montenegro are also related to certain important personalities and events from the Second World War: partisan commanders, national heroes, partisan champions, brigades, divisions, important battles, etc.*

KEYWORDS: *Montenegro, onomastics, hodonim, anthropohodonim, national liberation war, national heroes.*

Predmet ovoga rada su hodonimi u Crnoj Gori motivisani narodnooslobodilačkom borbom, partizanskim pokretom i Drugim svjetskim ratom. Istraživanja hodonimije su do sada bila sporadična ili uzgredna i skoro po pravilu interdisciplinarna: u okviru istorije i geografije. U ovoj oblasti nema mnogo naučnih radova koji hodonime analiziraju sa onomastičke strane¹.

Onomastika (grč. ὄνομα, onoma = ime) je lingvistička disciplina koja se bavi proučavanjem imena. Osnovna jedinica u onomastitici je onim, tj. vlastito ime bilo koga ili bilo čega (živoga ili neživoga). Onomastičko nazivlje svih slovenskih jezika utemeljeno je početkom 80-ih godina 20. vijeka zajedničkim zalaganjem vodećih onomastičara iz svih slovenskih naroda.

* Autor je vanredni profesor Filološkog fakulteta UCG, Nikšić.

¹ Ovdje treba izdvojiti doktorsku disertaciju Josipa Lasića: Onomastički opis splitske hodonimije (rukopis), Filozofski fakultet, Zagreb 2017. godine

Na osnovu njihovih zaključaka objavljen je 1983. godine, u Skopju, u Makedoniji, onomastički priručnik naslovljen Основен систем и терминологија на словенската ономастика, u izdanju Makedonske akademije nauka i umjetnosti. U tom priručniku je onomastičko nazivlje podijeljeno u dvije grupe: bionimi i abionimi, u okviru zadnjih su dvije glavne podgrupe: toponimi i krematonimi. Bionimi su vlastita imena živih bića, u prvom redu ljudi, a zatim životinja i biljaka. Vlastita imena ljudi zovu se antroponimi, među koje ubrajamo lična imena, prezimena, nadimke, patronime, pseudonime i dr. Vlastita imena životinja su zoonimi, a vlastita imena biljaka su fitonimi. Krematonimija obuhvata vlastita imena za objekte, pojave i odnose nastale ljudskom djelatnošću: društvene, kulturne, političke, i druge proizvode. (v. Šimunović 2009: 115; Lasić 2017).

Veliku grupu abionima čine toponimi (sva zemljopisna imena), kosmonimi (vlastita imena svega u svemiru što je izvan Zemlje, npr. nebeskih tijela, satelita, zvijezda, zvijezda, galaksija itd.), i krematonimi (vlastita imena svega ostaloga, npr. ustanova, brodova, vozova, itd.). Toponimi se dalje mogu podijeliti na horonime (vlastita imena većih područja, administrativnih ili prirodnih, naseljenih ili nenaseljenih područja); ojkonime (vlastita imena cjelovitih naseljenih mjesta), i anojkonime (vlastita imena uglavnom nenaseljenih većih ili manjih specifičnih lokaliteta). Anojkonimi obuhvataju hidronime (vlastita imena svih vrsta voda), oronime (vlastita imena svih brda, planina i sl.), speleonime (vlastita imena špilja i jama), mikrotoponime (vlastita imena različitih manjih zemljišnih parcela). U horonime možemo pribrojiti i nesonime (vlastita imena ostrva). Egzonimi su vrsta ojkonima. To su vlastita imena koja neki narod koristi za ojkonim nekoga drugoga naroda, a koje nije izvorno, npr. Rim (umjesto Roma), i hodonimi (vlastita imena saobraćajnica, ulica, puteljaka, staza, željezničkih pruga, mostova, vijadukta, vazдушnih luka, morskih luka, i sl.).²

Uvidom u onomastičku terminologiju drugih jezika, pokazalo se da ni tamo nema potpune usaglašenosti i jedinstvene terminologije kada je riječ o hodonomastici i predmetu njezina bavljenja. U poljskome jeziku se do prije dvadesetak godina koristio termin nazwa ulic, a danas se koristi termin hodonim ili plateonim, a za ukupnost hodonima koriste se termini hodonimya ili plateonimya. U engleskom jeziku ustaljeno je korištenje termina street names, a češki, slovački i poljski onomastičari koriste termin naziv ulica, odnosno – kad je o njihovoj ukupnosti riječ – hodonimia.

U knjizi Основен систем и терминологија на словенската ономастика, uporednom popisu s definicijama i primjerima važnijih onomastič-

² Šire o ovoj temi vidi u: Dragomir Vujačić, „Iz onomastike, leksikologije i dijalektologije“, Unireks, Nikšić 1996, 11-30. I Petar Šimunović, Uvod u hrvatsko imenoslovlje, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 15-29

kih termina dvanaest slavenskih jezika i njemačkoga jezika, hodonim se detaljno opisuje. U većini zastupljenih jezika koristi se termin hodonim (češki i slovački: hodonymum, poljski: hodonim, lužičkosrpski: hodonym, ukrajinski: годонім, bjeloruski: гадонім, slovački: hodonim, makedonski: ходонім, njemački: Hodonym). Izuzeci su samo ruski (дромонім) i bugarski (име за съобщителна мрежа // пътно име). (v. Lasić 2017 56- 72).

U radu dajemo popis ulica i mostova po gradovima (hodonima), koji su motivisani narodnooslobodilačkim ratom, partizanskim antifašističkim pokretom. Shodno opštinskim odlukama o određivanju naziva ulica, mostova i parkova, ulicom se smatra javna saobraćajna ili druga površina namijenjena za kretanje unutar građevinskog područja grada ili naselja, dok most obuhvata dio javne saobraćajne površine koji je namijenjen za prelazak preko prirodnih i vještačkih prepreka.

Analizirajući rječnik hodonima nekoliko crnogorskih gradova, zaključujemo da su dva osnovna (dominantna) motiva prilikom imenovanja ulica i trgova: znamenite istorijske ličnosti i toponimi. U okviru prve grupe dominiraju hodonimi vezani za zaslužne ličnosti partizanskog pokreta (i sam ustanak) iz Drugog svjetskog rata. Tako u Beranama imamo sljedeće nazive ulica: Most Nika Strugara, Ulica Sekule Popovića, Ulica dr Milorada Mike Pipera, Ulica Dragiše Radevića, Ulica Dušana Vujoševića, Ulica Krsta Bajića, Ulica Milana Kuča, Ulica Miljana Tomičića, Ulica Milorada Jovančevića, Ulica Mirka Arsenijevića, Ulica Radomira Mitrovića, Ulica Vukadina Vukadinovića, Ulica Todora Ćeda Vojvodića, Ulica Voja Maslovarića, Ivangradska, Ustanička, Ulica 13. jula, Trg 21. jul. Nekoliko ulica nosi naziv po važnim događajima iz istorije Berana, ili, u širem, vezanim za Berane: Ulica 29. novembra, Ulica 13. jula, po nazivima vojnih organizacija: Ulica IV crnogorske brigade, Ulica VII omladinske brigade, Ulica VIII crnogorske brigade, Ulica Beransko-andrijevačkog bataljona.

Glavni gradski trg nosi naziv po jednom od najznačajnijih beranskih datuma iz Drugog svjetskog rata (tog datuma se slavi i dan opštine): Trg 21. jul. Glavni gradski most nosi naziv po znamenitom jugoslovenskom narodnom heroju iz Drugog svjetskog rata: Most Nika Strugara.

Od osnivanja Berana pa do 1912. godine, glavna beranska ulica se zvala Glavna čaršija. Nakon toga, do 1918. godine nosi naziv Ulica kralja Nikole, a od 1918. do 1921. godine naziva se Ulica kralja Petra Oslobođioca. Od te godine pa do početka Drugog svjetskog rata glavna ulica ima naziv Ulica kralja Aleksandra I Ujedinitelja. Tokom italijanske okupacije 1941–1943. godine, promijenila je naziv u Via Viktora Emanuela II. Nakon toga, do 1947. godine ova ulica nema zvanično ime, da bi te godine dobila naziv Ulica maršala Tita, koji je bio zvanični naziv do 1994. godine. Te godine ova ulica dobija naziv Ulica Mojsije Zečevića, koji ima i danas.

Promjena naziva ulica predstavlja odraz političkog, nacionalnog, ideološkog, kulturološkog ambijenta lokalne zajednice. I druge ulice, izuzev glavne, mijenjale su naziv. Današnja Polimska je nekada bila Vasojevička, Ulica Matije Gubca danas nosi naziv Ulica Jovana Cvijića, a Ulici Miloša Mališića je promijenjen naziv u Ulica Beransko-andrijevačkog bataljona. Rječnik naziva ulica i trgova ne sadrži ni jedan hodonim po nekoj znamenitoj ženi iz jugoslovenske, crnogorske ili beranske historije.

U rječniku hodonima Bara zastupljena su, takođe, dva motiva prilikom imenovanja ulica i trgova: antropohodonimi - znamenite historijske ličnosti i toponimi. U okviru prve grupe dominiraju hodonimi vezani za zaslužne ličnosti partizanskog pokreta, borbene formacije i pokrete iz Drugog svjetskog rata: Ulica maršala Tita, Ulica Anta Đedovića, Ulica Branka Čalovića, Ulica Miła Damjanovića, Ulica Nikole R. Lekića, Ulica Rista Lekića, Ulica Jovana Stojanovića, Ulica Jovana Tomaševića, Ulica Anta Đedovića, Ulica Branka Čalovića, Ulica Vladimira Rolovića, Ulica IV crnogorske brigade, Ulica I bokeljske brigade; tekovina NOB-a: Bulevar 24. novembar, Bulevar revolucije, Ulica JNA, Obala 13. jula.

U Herceg Novom su sljedeći nazivi ulica motivisani narodnooslobodilačkim partizanskim pokretom: Ulica Bata Krsta Vrankovića, Ulica braće Grakalić, Ulica braće Grbić, Ulica braće Pedišić, Ulica bratstva i jedinstva, Stepenište Danice Tomašević, Stepenište Daša Pavičića, Ulica I bokeške brigade, Ulica X hercegovačke brigade, Ulica II dalmatinske brigade, Ulica 29. decembra, Ulica 28. oktobra, Ulica Janka Beka, Ulica Jova Dabovića, Ulica Jovana Vavića Buturova, Ulica Luke Matkovića, Ulica Mihaila Mustura, Obala Nikole Kovačevića, Ulica Nikole Ljubibratića, Ulica Orjenskog partizanskog bataljona, Ulica V crnogorske brigade, Put narodnih heroja, Put partizanskih majki, Put žrtava fašizma, Ulica Sava Bajkovića, Ulica Sava Ilića, Skojevska ulica, Ulica Stjepana Šarenca, Ulica Sveta Bubala, Trg maršala Tita, Trg Mića Pavlovića, Ulica 13. jula, Partizanski put, Ulica Save Kovačevića, Šetalište Pet Danica, Ustanička.

Na Cetinju (Grad heroj od 1975. godine) sljedeće ulice nose nazive motivisane Drugim svjetskim ratom, ličnostima i datumima iz narodnooslobodilačkog pokreta: Ulica X crnogorske, Ulica 13. novembra, Ulica IV crnogorske brigade, Ulica Jovana Tomaševića.

U Rožajama nalazimo sljedeće hodonima sa predmetnim motivima: Ulica maršala Tita, Ulica 13. jula, Ulica 29. novembra, Ulica 30. septembra, Ulica Mustafe Pećanina, Ulica Rifata Burdžovića.

Iste i slične motive u imenovanju ulica nalazimo i u Danilovgradu: Ulica I bokeljske brigade, Ulica IV proleterske crnogorske brigade, Ulica 9. decembra, Ulica Baja Sekulića, Ulica Lazara Đurovića, Ulica Novice Škerovića, Ulica Sava Burića, Ulica Vlajka Đuranovića.

Lokalna uprava Nikšića kroz imenovanje ulica čuva sjećanje na slavu narodno-oslobodilačku borbu: Ulica 18. septembra, Ulica II dalmatinske brigade, Ulica IV crnogorske brigade, Ulica V proleterske brigade, Ulica VI crnogorske brigade, Ulica VII proleterske brigade, Ulica Alekse Backovića, Ulica Alekse Popovića, Ulica Andrije Kovačevića, Ulica Baja Sekulića, Ulica Branka Deletića, Ulica Buda Tomovića, Bulevar 13. jul, Ulica Ivana Milutinovića, Ulica Jele Andrijašević, Ulica Joke Baletić, Ulica Jovana Kovačevića, Ulica Ljuba Čupića, Ulica Milice Vučinić, Ulica Marka Vujovića, Ulica Mila Kilibarde, Ulica Milana Papića, Ulica Mirka Bulajića, Ulica narodnih heroja, Ulica Nikole Đurkovića, Ulica Nikšićkog partizanskog odreda, Partizanski put, Ulica Pavla Kovačevića, Ulica Petra Komnenića, Ulica Radoja Dakića, Ulica Ratka Vujovića Čoče, Ulica Rifata Burdžovića, Ulica Stojana Kovačevića, Trg Save Kovačevića, Trg slobode, Ulica Velimira Jakića, Ulica Veselina Masleše, Ulica Voja Samardžića Crnog, Ulica žrtava bombardovanja 1944.

Na Žabljaku hodonimi Ulica Jakova Ostojića i Ulica narodnih heroja pokazuju poštovanje prema velikanima antifašističke revolucije.

Hodonimi Ulcinja čuvaju lijepu sliku NOB-a: Ulica Boža Matanovića, Ulica Buda Tomovića, Ulica Draška Đuranovića, Ulica Dulja Abazovića, Ulica Filipa Ljumovića, Ulica Omera Zumberovića, Ulica Steva Đakonovića Čiče, Ulica Vase Strugara, Ulica Vida Matanovića.

U Mojkovcu je, takođe, antifašistički duh sačuvan i u hodonimiji: Ulica Dušana Tomanovića, Ulica Filipa Žurića, Ulica Mališe Damjanovića, Ulica Svetozara Drobunjaka, Trg Ljubomira Bakoča, Ulica Vojislava Šćepanovića.

Šetalište Pet Danica u Herceg Novom nosi naziv po novskim heroinama: Danici Tomašević (1925-1943), Danici Đurović (1922-1943), Danici Kosić (1922-1943), Danici Bojanić (1922-1942), Danici Popivoda (1924-1944). One su bile borkinje Pete crnogorske brigade i Lovćenskog bataljona. Rasle su zajedno i mladost su provele u Boki. Među prvima su stupile u Orjenski partizanski bataljon, pa u Petu crnogorsku proletersku brigade. Život su izgubile u IV I V neprijateljskoj ofanzivi. Šetalište Pet Danica je dugo 4,5 km. Ono je najljepša promenade – lungo mare (od Igala do Meljina) na crnogorskom primorju. Na početku ovoga šetališta, na spomen-ploči, stoji natpis: „Zemljo moja – mladost sam ti dala”. Nazivom ovoga šetališta čuva se sjećanje na novske partizanske heroine, koje nijesu štedjele svoje mlade živote u borbi protiv fašističkih okupatora.

Hodonimi su trajni spomenici jedne sredine i kao takvi predstavljaju dio istorije svakoga grada. Iako služe kao orijentiri, po njima se prepoznaju naselja, kvartovi, gradovi, rijeke. Oni nose pečat vremena, vlasti, kulture i istorijskog razvoja svake sredine. Vremensko trajanje nekoga hodonima, pri-

je svih antropohodonima, zavisi od više faktora. Prije svega od društvenog utemeljenja ličnosti po kojoj ulica, trg ili most nosi naziv. Zato se uvijek pri imenovanju mora voditi računa o tome da naziv bude opšteprihvaćen u zajednici (v. Došljak 2020: 185).

Kulturna baština u nekoj sredini ogleda se i u hodonimiji. Preko naziva ulica, bulevara, trgova, mostova (hodonimi) čuvaju se imena znamenitih ličnosti, događaja, lokaliteta, čime se ispisuje i kulturna istorija gradova i naselja. Ulicom se smatra javna saobraćajna ili druga površina namijenjena za kretanje unutar građevinskog područja grada ili naselja, dok most obuhvata dio javne saobraćajne površine, koji je namijenjen za prelazak preko prirodnih i vještačkih prepreka. Imenovanje ulica i trgova spada u nadležnost lokalne uprave, čime se kroz imenovanje ostavljaju politički, ideološki i kulturološki tragovi, a to se najbolje ogleda ako pratimo preimenovanje naziva ulica.

Svaki punoljetni građanin, udruženje, institucija imaju pravo da predlože ime ulice ili trga Odboru za imenovanje u lokalnoj skupštini. Pri tome bi trebalo misliti o istorijskoj i kulturnoj baštini našega grada, znamenitim ljudima, lokalnim obilježjima, ali i o tome da je to jedna vrsta zaloga za budućnost, odnosno ostavština koja otkriva puno toga o nama samima i prilikama u kojima živimo.

Crnogorska hodonimija daje dobru sliku u odnosu na NOB 1941–1945. godine. Nema crnogorske urbane sredine u kojoj se kroz hodonime ne čuvaju važni datumi iz Drugog svjetskog rata (Dan ustanka, dan oslobođenja svake lokalne zajednice i sl). Svi narodni heroji iz Crne Gore su kroz nazive dobili svoje ulice, trgove ili mostove, čime se na najbolji način baštini misija anti-fašizma. Svaki grad je do 90-ih godina imao ulicu maršala Josipa Broza Tita, i to je, po pravilu, uvijek bila glavna ulica. Tih godina počinje preimenovanje ulica, ali su samo Herceg Novi, Kotor i Rožaje, u kontinuitetu, sačuvali, do današnjih dana, Maršalovo ime u hodonimiji.

Mnoge od obrazovnih institucija, kao i institucija kulture, u Crnoj Gori nose nazive po imenima naših narodnih heroja, istaknutih ličnosti iz partizanskog antifašističkog pokreta ili po nekom važnom događaju ili datumu te slayne borbe za slobodu. Na primjer: OŠ „Vukajlo Kukulj“, OŠ „Bajo Jojić“, OŠ „Mahmut Adrović“, Gimnazija „Panto Mališić“, Gimnazija „Slobodan Škerović“, KC „Nikola Đurković“, KIC „Budo Tomović“... Univerzitet Crne Gore je, od osnivanja do 1992. godine, nosio naziv po španskom borcu i narodnom heroju iz Drugog svjetskog rata Veljku Vlahoviću. Više privrednih kolektiva u Crnoj Gori je, takođe, u periodu dok su bili aktivni, imenovano po uglednim ličnostima iz partizanskih oslobodilačkih jedinica, i velikim ustaničkim i oslobodilačkim datumima, npr.: Solana „Bajo Sekulić“, RZ „Sava Kovačević“, ŠIK „Velimir Jakić“, Agrokombinat „13. jul“ i dr.

Crnogorska hodonimija je u periodu nakon Drugog svjetskog rata dominantno vezana za ličnosti, događaje i datume iz antifašističke borbe 1941–1945. godine. Period socijalističke izgradnje nakon Drugog svjetskog rata i snažan talas uspjeha partizanskog pokreta u tom periodu uticao je na imenovanje ulica, trgova, mostova u svim krajevima Crne Gore. U periodu od 90-ih godina prošlog vijeka, primijetno je, u imenovanju ulica dominantnu prevagu imaju nazivi po istaknutim ličnostima iz oblasti kulture i nauke.

Podgorica je u periodu od 13. jula 1946. do 2. marta 1992. godine nosila naziv Titograd, a Berane su od jula 1949. do marta 1992. godine nosile naziv po narodnom heroju Ivanu Milutinoviću.

Draško DOŠLJAK

PICTURE OF THE NOB IN MONTENEGRIN HODONYMY

Summary

The author gives an overview of the hodonymy of Montenegro, as well as their motivation. Hodonyms (names of streets, squares, bridges) are important elements of the identity of every city and settlement, because they preserve traces of historical development, social change, culture of memory, language layers and overall development of civilization. Hodonyms are not just landmarks in a settlement or city, although we keep in mind that this is their primary function. They are also cultural monuments of one area - the names by which a city is recognized. As bearers of certain symbols, walkers represent various social, political and cultural images, as well as spatial landmarks. Hodonyms in the settlements of Montenegro are also related to certain important personalities and events from the Second World War: partisan commanders, national heroes, partisan champions, brigades, divisions, important battles, etc.

Literatura

Brajević, M (2020) *Kalama i skalama novskim*. Herceg Novi: Radio Jadran.
Došljak, D. (2020) *Hodonimija Crnogorskog Polimlja*. Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost, Novi Pazar: Internacionalni univerzitet, Vol. 19, str. 167-182.

Hronologija revolucionarne delatnosti Josipa Broza Tita (1978). Beograd: Export-press

Lasić, J. (2017) *Onomastički opis splitske hodonimije* (doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet.

Majetić, M., - Glušac, M. (2019) *Hodonimija grada Osijeka. Gramatikom kroz onomastiku* (zbornik radova), 45-64. Osijek: Filozofski fakultet.

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu u jugoslovenskih gradova (1949). Bilten Vrhovnog štaba NOV 1941-1945. Beograd: Vojno-istorijski institut Jugoslovenske armije.

Zbornik narodnih heroja Jugoslavije (1957). Beograd: Omladina.

„*Službeni list Crne Gore - opštinski propisi*“, br. 017/15 od 1. 6. 2015. Podgorica: Službeni list.

Skračić, V. (2011) *Toponomastička početnica*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Šimunović, P. (2009) *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.

Zakon (2017). *Zakon o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore*. „*Službeni list Crne Gore*“, br. 054/11 od 17. 11. 2011, 026/12 od 24. 5. 2012, 027/13 od 11. 6. 2013, 062/13 od 31. 12. 2013, 012/14 od 7. 3. 2014, 003/16 od 15. 1. 2016, 031/17 od 12. 5. 2017. Podgorica: Službeni list.